

27.42x36.3	1	22	עמוד	קטן	01/2022	80317653-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790						

חובב ציון

רבי יהושע זאב אבנר זצ"ל, הסבא רבה של נשיא המדינה לשעבר ראובן ריבלין, היה חובב ציון שהקדיש את חייו ליישוב היהודי בארץ, והיה ממייסדי יסוד המעלה. גיבוי לרעיונותיו הוא קיבל גם מהרבנים הקנאים בירושלים, שבצילם זכה להסתופף

משה נחמני

רבי יהושע זאב זיסנווין נולד בשנת תר"ג בעיר סובלק, וכשגדל כיהן שם כמגיד מישרים. מכיוון ששם המשפחה הארוך והגלולי לא נעם לו, החליט לעברת את שם משפחתו ל'אבנר'. אני מניח שהוא היה מהראשונים בארץ (ואולי הראשון) שעברתו את שם משפחתם. מן הסתם באותה תקופה צעד כזה דרש אומץ... שינוי השם אכן הצליח, ובקרב היישוב הישן כינו אותו "רבי אבנר".

עלייתו לציון

רבי אבנר שימש את גדולי הדור ברוסיה והתאבק בעפר רגליהם. הוא גם שוחח עימם על יישוב הארץ, נושא שהעסיקו מאוד. בין הגדולים שאיתם דיבר בנושא "חס" זה, היו רבי שמואל מוהליבר, רבי יצחק אלחנן ספקטור ורבי ישראל סלנטר. הוא דבק בעיקר בגאון הנודע רבי יהושע ליב (המהרי"ל) דיסקין, שעלה לירושלים בשנת תרל"ח, והיה לאביה הרוחני של קבוצת קנאי ירושלים, אבותיהם של בני העדה החרדית כיום, מתנגדי הציונות. בשנת תר"מ, כשהתעוררה בגולה תנועת 'חיבת ציון', והרעיון הקדוש של שיבת ציון מצא גם בלבבות נכבדי עיר מולדתו סובאלק, היה רבי אבנר חבר פעיל בחברת יישוב ארץ ישראל בעירו, שהחליטה לקנות נחלה בארץ ישראל, לעלות בעצמם ולהתיישב על אדמתה. ברוב קולות נבחר רבי אבנר לעמוד בראש חברה זו.

רבי אבנר התלבט כיצד לנהוג למעשה בענייני עלייתם של בני עירו לארץ ישראל. הוא שלח שאלה למורו ורבו הרב דיסקין, והלה ייעץ לו שראשית כול ישלחו "שני תיירים להתייעץ עם יושבי ארץ ישראל". שניים מנכבדי סובאלק עלו לארץ בשליחות זו, אבל חזרו בידיים ריקות. וכך, החליט רבי אבנר לעלות בעצמו. הוא עזב את עיר

מולדתו ואת פרנסתו הטובה, ובכיסו למעלה מאלפיים רובל. הוא היה אז כבן שלושים ושש, במבחר שנותיו, אחוז בתקווה להתיישב בארץ ולהיאחז בה.

בהגיעו לירושלים הוא עלה למעונו של הרב דיסקין. הרב עודד אותו לעסוק ברעיון הקדוש של יישוב הארץ, וציווה עליו לעלות לגליל ולייסד שם "קולוניה" (מושבה). בימים ההם עלו מהעיר מזריטש יהודים שביקשו לקנות אחוזה בארץ, ורבי אבנר הצטרף אליהם, בשם החברה של יהודי סובאלק, שכאמור בראשה עמד. יחד הם רכשו את אדמות יסוד-המעלה שעל יד החולה, בגליל העליון. פעילות החברה הכתה גלים ברחבי העולם היהודי. הידיעה שבעלי בתים עשירים וחשובים מקהילה יהודית גדולה רוצים לעזוב את כל עסקיהם ולנסוע לארץ ישראל כדי לעבד בעצמם את אדמתה, עשתה רושם עצום. העיתונים היהודיים ברוסיה הרבו להלל את החברה הסובאלקאית, והציגו אותה כמופת לרבים (ראו על כך ב'ספר קהילת סובאלק').

ניסיון רכישת כפר-חיטים

בשלב מסוים היה המקום צר מלהספיק לשתי הקבוצות, ממזריטש ומסובאלק. רבי אבנר יצר קשר עם חברה אחרת גדולה שחבריה היו יהודים מעיריות שונות, ושבראשה עמד הרב מוהליבר, לשם רכישת אדמות נוספת בגליל.

בחדש אייר תרמ"ו פרסם הסופר והעיתונאי הירושלמי שמואל רפאלוביץ ידיעה מעניינת בעיתון 'היום' שנדפס ברוסיה. "באלה הימים נסע הרב יהושע זאב אבנר מסובאלק היישוב בירושלים, במלאכות [בשליחות] סגל חבורת גבירים נכבדים 40 משפחות,

פעילות החברה הכתה גלים ברחבי העולם היהודי. הידיעה שבעלי בתים עשירים וחשובים מקהילה יהודית גדולה רוצים לעזוב את כל עסקיהם ולנסוע לארץ ישראל כדי לעבד בעצמם את אדמתה, עשתה רושם עצום

ויקנה עבורם סמוך לטבריה אדמה דשנה ופוריה בת ארבעת אלף דונם בכפר הנקרא חאטיין, עם כל ההוצאות עלתה האדמה לסך 20,000 רובל כסף". אלו הם ניצני ההתיישבות היהודית בכפר-חיטים, התיישבות שידעה עליות ומורדות.

גם רכישה זו נעשתה בעצת הרב דיסקין ובהוראתו. באומץ רוחו ובתשוקתו ליישוב האדמה העז רבי אבנר למסור את כל כספו בתור דמי קדימה. למגירת לב, היו שהלשינו עליו בפני ראשי החברות בחו"ל, וחברי הקבוצות נמנעו מלשלוח את 18,000 הרובל הנותרים, כתשלום על האדמה. הקנייה התבטלה, וכך איבד רבי אבנר את כל ממונו.

הרב הקנאי, חובב ציון

בשעה קשה זו נחלץ מורו ורבו הרב דיסקין לעזרתו. הוא "קיבל אותו תחת כנפיו, לישב בבית מדרשו, והשיג על פרנסתו", והיה מטייל עימו "בכל יום חוץ לעיר לשאוף רוח צח, להבריא". העיר - היא כמובן ירושלים העתיקה, והטיול כנראה התקיים בשכונות החדשות שמחוץ לחומה.

רבי אבנר היה לאחד מנאמניו ואנשי סודו של הרב דיסקין. מחמת שכל מעייניו היו בחיבת ציון, משך רבי אבנר את נושא שיחותיו עם הגאון לענייני היישוב וההתנחלות, ומרשמיו משיחות אלו אנו למדים חידוש מפתיע: מתברר שהרב דיסקין, הקנאי הגדול, שרבים מהציונים ראו בו אויב גדול לפעילותם, היה למעשה חובב ציון אמיתי, והשתדל להרחיב את יישוב הארץ. עובדה זו נתמכת גם ממקורות אחרים, שגם מהם עולה שהרב נטה אל חיבת ציון. דבר זה עשוי להסביר את העובדה המרעישת שלפיה בנו וממשיך דרכו, רבי יצחק ירוחם דיסקין, היה במשך תקופה מסוימת ציוני רשמי, החזיק בתפקיד ציוני, ואף התכתב עם הרצל בענייני הציונות. למה אני קורא לזה עובדה מרעישת? משום שכאשר הוקמה העדה החרדית (תרע"ט), נבחר הרב יצחק ירוחם דיסקין לעמוד בראשה, ועד היום הקנאים רואים בו את אחד מהגדולים שהתנגדו לציונות... כיצד ייתכן שהרב דיסקין, האב, היה מצד אחד חובב

ציון ומצד שני "הרב של הקנאים"? ה ח ו ק ר אליעזר ריבלין הציע תשובה מעניינת: "במשך השנים הוקף הגאון בחוג של קנאים קיצוניים אשר כיתרוהו במעשיהם הנפרזים, עד שרבים חשבו - ולא בצדק - שהגאון דיסקין היה מתנגד ליישוב החדש", ולתחייה הלאומית.

בספרו 'ציר נאמן' (שעליו נרחיב להלן) סיפר רבי אבנר כי תקוותו של רבו הרב דיסקין הייתה חזקה ש"ההתעוררות של אהבת הארץ בעם היהודי [בתקופת ייסוד פתח-תקווה והמושבות הראשונות] ראייה גדולה היא שיתקיים הקיבוץ", כלומר שהיישוב היהודי בארץ יהיה בר קיימא. לדבריו, הרב דיסקין החזיק בעמדה כי "עלינו לעשות התערותא דלתתא ולבנות הישוב, וזה יביא את הגאולה". זוהי השקפה ציונית דתית קלאסית, שונה מאוד מהתפיסה החרדית המקובלת כיום. כאשר הזכיר רבי אבנר לרב דיסקין את דברי רבי אליהו גוטמכר ש"הגאולה ממתינה לנו, ורק בהתחלה מועטת מצדנו יפתחו לנו שערי הגאולה והישועה", ובתנאי שעבודת האדמה תעשה לפי ההלכה, הגיב הרב דיסקין: "רבי אליהו לא מסברת עצמו אמר [זאת] אלא מדברי חז"ל המה, וכל אחד מחויב להאמין ולהסכים, ואז ראיתי והבנתי שהוא מסכים לדברי הגאון רבי אליהו גוטמכר. וכן הראה לי הלכה למעשה שהשתדל עבורי בעת שעסקתי בקניית אחוזת ארבל, בשנת תרמ"ה".

יחד עם זה הביע הרב דיסקין את חששו מכך שהמתיישבים החדשים בארץ יקלקלו את התקווה הגאולית הזאת, באי-הקפדתם על שמירת התורה והמצוות.

המדריך לציונות תורנית

בשנת תרנ"ח עסק רבי אבנר בהוצאת חיבורו 'ציר נאמן', העוסק בענייני יישוב הארץ ומעלת האחדות בעם ישראל. לדבריו, מטרת הספר היא להיות "מורה דרך לכל מנהיג ופרנס ולכל באי שערי ציון, הן בפועל ממש הן להיות 'חובבי-ציון' או ציונים, איך להשתדל בעד הכלל, עד שיהיה ראוי להיקרא 'ציר נאמן'". למעשה מדובר במעין מדריך רוחני-הלכתי לחובבי ציון ולציונים שעלו ארצה. פרק מיוחד בספר נקרא "שערי ציון", והוא מוקדש למצוות הדירה בארץ. המבוא בספר מתורגם גם ליידיש, והוא כולל הוספות מעניינות בנוגע לציונים החילונים.

בתחילת הספר מתאר רבי אבנר את סדר הדורות מבריות אדם הראשון ועד לדורות האחרונים. "הדור האחרון שאנחנו חיים בו מכונה בשם חובבי ציון או ציונים". המבוא ושלושה עשר השערים של הספר מוסבים ובנויים על המילה 'ציון'. למעשה, רבי אבנר מעמיק חקר במשמעותיותו של המושג 'ציונות' בספרות התורנית לאורך הדורות. הוא מציין כי השם 'ציון' מתאר את "האומה הישראלית, וכן המדינה ארץ ישראל בכללה נקראת ציון, והעיר ציון [ירושלים] לקחה את השם הזה בשאלה ובהעברה משם האומה והמדינה". לדבריו אלה הסכימו הרב דיסקין והרב זוננפלד. בהמשך הספר הוא מבקש להשכיח שלום בין היישוב הישן ליישוב החדש, ומגלה כי הוא עושה זאת "בהוראת מרן מהרי"ל דיסקין". בהסכמה שכתב רבי מנדל מונשטר, נאמנו של הרב דיסקין, הוא מעיד שהגאון התעניין בכתב היד של החיבור, ובכמה מקומות אף תיקן את דבריו של המחבר.

אחרית

תקוות רבי אבנר להשלים את הדפסת ספרו ולהפיצו ברבים לא התממשה. הוא חלה בדלקת ריאות, ותוך זמן קצר נפטר, בראש חודש אדר תרנ"ט. הלווייתו נערכה בכבוד גדול, והוא הותיר את ספרו מונח בדפוס ואת משפחתו עמוסת חובות. הספר יצא לאור על ידי משפחתו, בצירוף קינה ונהי על מותו. עשרות מכתביו, המלמדים על גודל עשייתו למען יישוב הארץ, שמורים בארכיון הציוני בירושלים. רבי אבנר הותיר אחריו שתי בנות. בתו אלטה נישאה לר' אליהו יוסף ריבלין. נולדה להם בת ושמה רחל ריבלין, היא אימו של הנשיא לשעבר, ראובן (רובי) ריבלין. הבת השנייה, נחמה, תהיה לימים אשתו של רבי נחום כהנא שפירא זצ"ל, ראש מכון מהרש"ל, ומגאוני ארה"ב וירושלים.